

Ook Haghorst had zijn schermutselingen in de 17^e en 18^e eeuw

door Jan van Helvoirt

Enige eeuwen geleden had men op het platteland veel last van landlopers en bedelaars. Zelfs tot omstreeks 1900 wisten er bendes uit Tilburg op de Haghorst uit stropen te gaan. Janus Hendriks uit Diessen verhaalde in 'Hers en geens dur Diessen' over hetgeen hij oudere mensen vaak had horen vertellen: "Vooral op afgelegen gehuchten sloegen zij hun slag. Ze noemden dat toen een 'schuit'. Mannen, vrouwen en zelfs kinderen kwamen over de smalle paadjes door het hoge riet. Zo benaderden zij tegen de avond een afgelegen boerderij, waar zij dan vooral in het najaar hun slag sloegen. Het ging hen niet om geld te stelen maar etenswaar. Zij begonnen dan met alles wat gewoonlijk rond een boerderij groeide af te plukken. Appels, peren, noten en ook aardappels die dan al lagen opgeslagen voor de winter. Daarom waren zij altijd met een grote groep, er moesten veel dragers zijn. Had een boer een paar sterke zonen die er met gaffel en riek naar toe gingen om hen zo te verjagen, dan kregen ze te horen: *Wees voorzichtig en gebruikt uw verstand, uw boerderij is bijna helemaal van riet en stro*".

Burgerwachten patrouilleerden bij herbergen

In de 18^e eeuw vonden de Diessense dorpsbestuurders reeds dat aan deze *lediggangers ofte straatschenders* een halt moest worden toegevoerd. Nadat er burgerwachten in het leven waren geroepen, werd er volop gepatrouilleerd. Van 's avonds 6 uur tot en met de volgende ochtend 10 uur: *uyt elk huysgezin een bekwaam persoon, voorsien met eenigerhande waapentuyg ter defensie dienende*. Alle karsporen, voetpaden en andere toegangen tot Haghorst moesten worden bezet. Afgelegen boerderijen, herbergen en 'suspecte huizen' konden vreemdelingen voorzien van *schiet en ander geweer* herbergen. In december 1744 werd op Haghorst Jan van Spreeuwel als leider aangesteld. Hij woonde even voorbij Mijntjeshoef. Later werden er zelfs tot in de kleinste gehuchten toe klopjachten gehouden. Aanleiding was de aanwezigheid van een grote bende landlopers. Heel de nacht hadden ze vuren gestookt *op de Haaghorst in het Bosch tegenover de regent van Rooy* (later boerderij Robben). Op zondag 26 oktober 1749 waren de 20 jarige Gerrit van der Meys (knecht bij Jan van Roy) en zijn 18 jarige dorpsgenoot Francis Emmen (knecht bij Adriaen Schoofs) aan de beurt: *op wagt gaan en patrouilleren tot wering en apprehenderingen van landlopers en alle andere andere ordentelikheden*. Ze hadden niemand kunnen opsporen of aanhouden. Toch hadden ze het er niet slecht af gebracht. 's Middags hadden ze in de herberg van Adriaan Hessels, op de grens met de Moergestel, een half vat bier aangeboden gekregen. Het was er erg gezellig. De kastelein speelde zelf op de viool en er werd zelfs gedanst!

Op die genoemde zondagavond in 1749 bezochten de wachtlopers die met snaphanen gewapend waren, een andere herberg op de Haghorst.. Zij streken neer bij Adriaen Schoofs, *tavernier op de Haaghorst*. Die herberg lag vlak bij de vorige op de splitsing van de andere weg naar Moergestel, nl. via Driehuizen. (Voorloper van de latere nieuwe boerderij van Van de Wal). Ook daar kreeg men een half vat bier *voor een fooi*. Deze keer was het echter geen vreemdeling die voor overlast zorgde. Jacobus Melis uit Moergestel begon hen akelig lastig te vallen en had de twee ordebewakers *goetsmoet geattaqueert*. Bovendien hadden ze geprobeerd bij hen de snaphanen *met geweld uyt de hant te wringen*. Maar dat lukte niet zo vlot en Melis riep woedend: *Gaat uyt den huys of ik salder u uyt slaan!* Nauwelijks waren ze enige 'bolscheuten' van de herberg verwijderd of ze hoorden een enorm kabaal. Toen ze snel terug gingen zagen ze een aantal stamgasten uit Diessen en Haghorst door de tierende Melis met een bloot mes belaagd worden. De vorster (soort politiemans) Peter Maerlant wist de heethoofd uiteindelijk toch te arresteren en te kalmeren. In principe had elke volwassen man de verplichting om 's nachts de wacht te lopen. In 1851 werd bepaald dat personen voor een

gulden vijftig deze verplichting konden afkopen. Van dit geld konden dan loonwachters betaald worden, die de dag- en nachtwacht onderhielden. In 1858 waren dat in wijk B (Haghorst) de landbouwers Antoon Appels en vader en zoon Jan van der Meijs.

Een derde herberg lag op de grens met Oostelbeers, de Heikant geheten. Tot in 1904 werd hier herberg gehouden. In dat jaar werd de boerderij/herberg van Frans en Marie van Doormaal publiek verkocht: 'huizinge waarin sedert jaren met succes herberg is uitgeoefend'.

Soldatenbezoek op Emerle

Een vierde herberg was ingericht in Mijntjeshoef, gelegen op Emerle op de grens met Diessen. Althans volgens een schade declaratie uit 1703. Eigenaar was toen Marcelis van Vaerle en Adriaen Mesmaeckers was de pachter. Vijandelijke plunderende Franse troepen hadden in 1702 Diessen bezocht en flink aangelegd bij de Haghorstse herberg:

- den 26 julij geleverd op van vaerlants hoeve aen een vijantlijcke parthije soo aen broot, kees, speck, boter, bier ende brandewijn ende toeback;

- den 15 augustij een vijantlijcke parthije hebbende moeten betaelen tot 5 gulden;

- den 22 augustij in den nacht ten huysse als voor tot 4 gulden verteert en de regenten afgedwongen 12 gulden;

- 10 september verteert, gelt afgeperst ende een vracht op poppel;

Op 15, 24 en 30 september dat jaar kwamen ze weer flink aanleggen. De schade bedroeg toen f 12,- Een jaar eerder had de pachter van Mijntjeshoef een schadebedrag van f 25,- opgevoerd. De knecht van Adriaan Mesmaeckers verklaarde *schade soo in linwaet, bedde en kussens tot 50 gulden* te hebben.

Ook een aantal boeren uit de Haghorst leden schade door het Franse leger. Jan Jan Sibben verklaarde dat hij *elf vat hardt koorn* kwijt was. Ook hadden ze hem huisraad ter waarde van 15 gulden ontfutseld. Jan Jan Scheijven was echt uitgespannen. Bij hem hadden ze *een peert met de car met het getuigh* meegenomen. Verder miste hij een bed en wat huisraad. Totale schade: 150 gulden! Bij Matthijs de Crom hadden de Franse militairen ook veel gestolen: *kleeren, hemden, slaepplaeckens als een bedt*. Bij Paulus Peter Daniels hadden de stropers een 'beest' weggehaald. Bij Marten Jan van Roy gingen ze met *lynwaet en kleeren* aan de haal. Anthony de Louw was het rantsoen voor zijn schaap kwijt. Dat laatste gold ook voor Niclaes Huybrechts en Jan Jan Roosen, maar dan het voer voor de koeien.

Geertrui wed. Jan Roosen verklaarde slechts wat *kleijnigheijt* te missen. Haar schade bedroeg dan ook slechts 2 gulden. Adriaen Seelmaeckers gaf als vermiste spullen op: *hemde en eenige meubeltiens*. Gerrit Jan Francken kon fluiten naar *lynwaet, hoender en boter*. Hendrick Jacobs de Cort noteerde de volgende schade: *kleeren, wullen en linden*. Veruit de grootste schade leed Jan Lambert Meulenbroecx met zijn schoonzoon Adriaen Jan de With. Laten we de aangifte integraal weergeven:

Adriaen Jan de With verclaert
Voor hem en voor Jan Lambert
Meulenbroecx sijn schoonvader
Quijt te sijn vijf melck koeijen
En linwaet, als kleeren, en
Gemaect linwaet en huijsraet
Speck, daer aen schade te
Hebben tot twee honderts even
Ende t'sestigh gulden dito.

Gevecht bij Mijntjeshoef

Eind 18^e eeuw werd er op Mijntjeshoef nog steeds herberg gehouden. Begin april 1761 hadden de vorster Marten Pellen en Diessenaar Jan van Gool geruime tijd in de tapperij zitten drinken. Nadat de vorster vertrokken was had Van Gool dreigend geroepen: “Het spijt me dat de ‘groene’ niet wat langer gebleven was”. Getuige Jan Broekmans uit Haghorst had verder gehoord: *dan soude ick hem op sijnen rug gekomen hebben, off iets gedaan hebben*. Jan van Gool was in het nieuws gekomen omdat hij een kind had verwekt bij Alegonda Keersen uit Eersel, dienstmeid bij zijn vader. Twee weken later, zondag 12 april 1761, was het raak toen Willem Pellen met zijn zoon vanaf het Laar naar huis wandelde. Richting Waterstraat stond Jan van Gool hen met een zwaar stuk hout op te wachten. Er ontstond een flinke ruzie en Van Gool zwaaide en stak met zijn mes: *in syn rock, syn comesool, hemd, hand en aengesigt*. Het leven van getuige Cornelis Broekmans zou later ook een dramatische wending nemen. Op 12 maart 1793 werd zijn zoon Jan, knecht bij Wilbort Cools op de Heuvel in Diessen, tijdens het ‘musterd binden’ in het Broek richting Lage Haghorst door onbekenden doodgeslagen.

Zo ver liet een boer uit de Lage Haghorst het gelukkig niet komen. Thijs Jan Theunisse de Crom, een broer van de doodgeslagen protestantse schoolmeester uit de Lage Haghorst, had op 17 maart 1700 de molen van Oostelbeers bezocht. Hij werd door de collecteur Christoffel van der Sluis betrappt: Thijs zou de accijns op het meel, *de impost op het gemaal*, niet betaald hebben. Daarom werden de zakken in beslag genomen, verzegeld en in bewaring opgeslagen in de woning van de collecteur. Thijs liet het er niet bij zitten en zocht de volgende nacht Christoffel thuis in Middelbeers op. Uiteindelijk werd hij binnengelaten om zijn woede te uiten over *de quade aenslaggh der sacken*. Meteen daarna stapten drie mannen binnen, waaronder de knecht Andries van Heeswijck. De collecteur die meteen voor de zakken ging staan kreeg een flink pak slaag. Zijn zwangere vrouw, die uit bed was gekomen, werd getrakteerd op enkele rake klappen. Het gevolg van de schermutselingen was dat de vrouw nog diezelfde avond een miskraam kreeg. Onze Haghorstse boer werd voor mishandeling en huisvredebreuk in hechtenis genomen. Hij verweerde zich echter door te zeggen dat hij de aanvallers in het geheel niet kende!

De Westelbeerse smid Hendrik Liebrechts zag geen kans zich te verweren. Hij werd op 4 januari 1738 op heterdaad betrappt door de Beekse schutter en vorster Lambert Peter Bruers. Hij moest er op toezien dat er geen misbruik van de jeacht gemaakt werd. Op de weg naar de Haghorst zag hij de jager *mrt hond, snaphaan en weytas op de syde*. Hij werd meteen op de bon geslingerd. Wed. Hendrik van Diessen kwam er met een zware berisping van af. Haar *Kuenen Bempt* lag tegenover de *Baltusdries* van de Armen van Diessen. Zij was behoorlijk eind september 1784 aan het snoeien en zagen geweest. Ze was echter ‘een boom te ver’ gegaan. Een zware eik die juist op het grondgebied van het Diessense Armenbestuur stond had zij ook laten omzagen en verkopen!

Totale verkoop van insolvente goederen in 1696

Jan Jan Vrancken die gehuwd was met Maeyken Wilbort Gerits had heel zijn leven op de Haghorst gewoond en geboerd. De boerderij was afkomstig van Wilbort Gerits en bezat de volgende gronden:

-aengelagh	-Boonhof
-land in de Dries	-Hooghen Dries
-groes aan 't Huis	-Langen Bempt
-de Mortel in Spandonk	-Eusel de Luijtenhof
-Tepel Hoeck	

De wed. Vrancken bleef achter met de inboedel en wat goederen en veel crediteuren. Ze had nog drie kinderen te weten Gerrit, Jan en Jenneken Jan Vrancken. Die verklaarden kort na het overlijden van hun moeder echter dat het voor hen onmogelijk was de ‘boedel’ te redden en

ze lieten het liggen voor de crediteuren! De hoeve lag al enige tijd onbeheerd en onbebouwd te verwaarlozen: *eenige hoekxkens ledigh liggende land*. Huis en grond brachten samen ruim f 545,- op. Aert Lucas Schoofs was de koper. Bij de verkoping, die geleid werd door de curator Pieter van Andel en bijgestaan door de vorster, werden de volgende kosten gemaakt:

-opstellen van de akte van publicatie	1-16- 0
-betaald aan de vorster	0-12- 8
-zegel	0- 4- 8
-kosten secretaris	2-10- 0
-betaald aan schepenen	3-15- 0
-vertering secretaris Moergestel bij Aert Lucas Schoofs	1- 8- 0
-betaald aan <i>verdronken bij coop</i>	12- 5- 8
-betaald aan borgemeester van de Haghorst (Schoofs)	38- 0-10
-betaald aan Jan Dirk Bartels personele lasten	5-18- 8
-verponding 1695 aan Jan Jan Meulenbroecx	3- 1- 4
-dorpslasten 1692 aan Jacob Lambert van Roij	7- 2- 0
-koningsbede aan Niclaes Walschots (Moergestel)	0- 4- 8
-betaald aan de secretaris voor de complete rekening	4-10- 0
-voor het maken van een copie	1- 5- 0
-nog drie jaar pacht 18- 0- 0	
-voor het protocol in de 'comme' (kist van de gemeente)	1- 4- 0

Tot slot bracht timmerman Huybert Lambert Moonen nog 2-10-0 gulden in rekening voor het maken van de doodskist van de overleden moeder Maeyken Wilborts, weduwe van Jan Jan Vrancken. De conclusie van de secretaris was na het opmaken van de totale rekening: *het ene tegen het andere geliquideert soo blijkt den rendant nog suiver schuldig te wesen de somme van 9 gulden 14 penningen*. Op 11 augustus 1696 's morgens om 10 uur werden op het Beekse raadhuis alle crediteuren uitgenodigd *op pene van een eewigh geswijgh!*

Meteen daarna werden op de Haghorst, vele inwoners passeren hierdoor de revue, de goederen publiek verkocht:

<i>een wan</i>	Niclaes Otten
<i>vurck en schup</i>	Gerrit Niclaes Otten
<i>een spaeij</i>	Hendrick Jacobs de Cort
<i>een rieck</i>	Johan Moonen
<i>een spaeij en rieck</i>	Niclaes Otten
<i>een smeervat</i>	Huybert Lambert Moonen
<i>een sight en haeck</i>	Jan Marten Hoeck
<i>een seijtie</i>	Aert Lucas Schoofs
<i>een schup</i>	Andries Aert Wouters
<i>tuigh</i>	Maeijken Jan Peters
<i>een copet ketel</i>	Peter Niclaes Otten
<i>een ijsen pot</i>	Huybert Moonen
<i>een emmer</i>	Niclaes Otten
<i>een stand</i>	Andries Schoofs
<i>tuigh</i>	Jan Jan Roosen
<i>drie stoelen</i>	Aert Lucas Schoofs
<i>een turf schup</i>	Niclaes Otten
<i>tuigh</i>	Jan Jan Sebrechts
<i>hael en brandijser</i>	Laureijs Cools
<i>een block</i>	Aert Lucas Schoofs
<i>een schreijn</i>	Niclaes Otten
<i>den trogh</i>	Niclaes Otten

<i>een schup</i>	Aert Lucas Schoofs
<i>asback</i>	Adriaan de Brouwer
<i>een schreijn</i>	Gerrit Broekmans
<i>een kist</i>	Wouter van den Broek
<i>een tafel</i>	Andries Schoofs
<i>d'aert kar</i>	Hendrik Jacobs de Cort
<i>de langh leer</i>	Johan Moonen
<i>ongedorsen vlasbollen en kaf</i>	Cornelis Niclaes Otten
<i>een koeijback</i>	Jan Adriaan Claes
<i>den turf</i>	Niclaes Otten
<i>twee backen</i>	Hendrick Jacobs de Cort
<i>hoij op de schelft</i>	Niclaes Otten
<i>stroij in de schuer</i>	Niclaes Otten
<i>den ashoop</i>	Aert Lucas Schoofs
<i>een roij koe</i>	Johan Moonen
<i>een vael veers</i>	Andries Aert Wouters
<i>een kalff</i>	Wouter van de Broeck
<i>hout</i>	Gerrit Niclaes Otten
<i>twee placken slooren</i>	Peter Niclaes Otten
<i>koolen en gruen</i>	Aert Lucas Schoofs

De boerderij hierboven geschets stond op de Hoge Haghorst op de splitsing naar Driehuis. Toen was er nog geen herberg ingericht, hetgeen kort daarna wel zou gebeuren. Vorige eeuw bouwde Van de Wal er een nieuwe boerderij naast.

Totale armoede in Diessen en Haghorst rond 1720

Het gebeurde in deze armoedige periode, met het hoogtepunt rond 1720, overigens regelmatig dat landerijen en complete boerderijen onbeheerd en verlaten bleven liggen. Het Armbestuur van de Tafel van de H. Geest, in 1740 was Niclaes Vingerhoets H. Geestmeester, moest regelmatig inspringen om de armen te helpen. Opbrengsten kwamen uit verhuur van hun boerderijen en uit de verkoop van houtopstanden. In dat jaar werden de opbrengsten verkocht uit percelen op de Haghorst: *den Donkeren Wiel*, *op Baltus Steke* en *op den Gartsacker*. In 1772 was Adriaen van der Weeghen H. Geestmeester. Ten behoeve van het Armbestuur verkocht hij 'een huisje met de hof' gelegen *aende Donck* met een heiveld in *de Welders*. Het boerderijtje stond juist voorbij de huidige boerderij van Linnemans. Ook verhuurde hij *de Beneficie Wey*.

Op 4 maart 1751 waren er problemen met de boerderij van Jan Mathijs van Vessum. Hij woonde op de Hoge Haghorst en was getrouwd met een dochter van Aert Lucas Schoofs. Die had het pand gekocht van Jan Paulus Meus. De vorster Pieter van Maerlandt legde beslag op zijn goederen omdat er al sinds 1700 een schuld op van 16 stuivers en 2 penningen op het pand rustte.

Als iemand van buiten in het dorp kwam wonen, dan eiste het dorpsbestuur en het armbestuur van de nieuwkomer dat hij een zgn. 'borgbrief' kon laten zien. Die werd opgemaakt door de regeerders van het dorp waar de persoon vandaan kwam, op die voorwaarde dat hij niet te vermogend was. Op 21 juni 1764 vertrok Francis Martinus van der Meijs van de Haghorst naar Moergestel. Peter van Winterooij en Adriaan van de Put ondertekenden namens de H. Geest Armen van Diessen dat ze borg zouden staan, mocht hij in Moergestel in armoede geraken.

Op 16 mei 1722 trokken de regeerders van het dorp Diessen wederom aan de bel. Door de schepenen, gezworenen, zettters en armmeesters van Diessen werd op schrift gesteld hoe dramatisch groot de problemen waren en wat de oorzaken daarvan waren: *de ingesetenen*

inden laetsten oorlog soo met inkwartierungen van militie van slants als vijantlijke volkeren en doortochten en uitteringen van vijantlijke partijen, ziekte en sterfte onder 't rundvee als onder de inwoners, hagelslag op 't gewas te velde en zware droogte anno 1719 en de 'gouden coop' onder het graan als boter en onder het vee. Hierdoor werden de bewoners in zo'n onvoorstelbare armoedige toestand gebracht dat er 54 woningen leeg kwamen te staan en er 330 loopse gronden ongecultiveerd bleven liggen. Na de misoogsten van 1719 en 1720 waren de Diessenaren ook al in de pen geklommen. Trouwens: in 1718 waren de rogge en de boekweit helemaal bedorven. De dorpsbestuurders spraken de vrees uit dat de enkele inwoners die nog enigszins vermogend waren, ook nog in armoede zouden geraken tot verder bederf en ruïne van onze plaatse.

Maar nu was het menens! Bij Dirck Bressers waren als gevolg van de misoogsten binnen drie jaren drie koeien en twee paarden gestorven. Op 10 juli 1722 kwam met een gespecificeerde lijst van verlaten en onbebouwde velden. Op de Haghorst lagen er op dat moment ruim 25 akkers *gedestruueerd en ongecultiveerd* bij. Laten we enkele boeren met naam noemen:

Mathijs de Crom	kinderen Wouter Cools
kinderen Servaes Melis	kinderen Jan van den Bor
Elisabeth Cornelis Cools	Cornelis Sebrechts
kinderen Lambert Moonen	Jan Meulenbroecx
Cornelis Moonen	Anthony van Corven

Tot overmaat van ramp waren de jaren 1723 en 1724 ongekend droog. Daar kwam nog de felle nachtvorst van 17 op 18 mei 1724 overheen. De boeren verklaarden machteloos: *alle de granen, soo koorn, haver, garst, erten, boonen, vlas, saet en alle de weyen en beemden sijn bevroren en bedorven, dat daer geen vruchten ofte seer weynig syn gewassen en door de groote drooghte de weyen en beemden verder soo syn bedorven, dat de meeste gedeelte van het vee haeren cost moeten gaen soecken op de vroente en heyde.*

Op 6 februari 1727 liet reed genoemde Mathijs de Crom moegewerkt zijn testament opmaken *sittende in de hoeck van den heert bij 't vuer*. Hij woonde in de boerderij (later Van de Moselaar) juist voor Paulissen. Hij was tot de conclusie gekomen dat de broosheid van het mensenleven als een schaduw vergankelijk was en dat er niets zo zeker was als de dood. De notaris voegde eraan toe dat er niets onzekerder was dan het uur waarop die dood kwam. Hij wilde allereerst een eerlijke en christelijke begrafenis. Vervolgens kreeg zoon Anthony de gehele inboedel, maar moest zuster Marie dan wel f 25,- uitkeren. Familie De Crom had overigens in het verleden al iets dramatisch meegemaakt.

Schoolmeester uit Haghorst doodgeslagen in 1656

Hendrik Jan Anthonis de Crom woonde net als zijn broer Adriaen op de Lage Haghorst bij zijn ouders. Op 9 augustus 1656 waren zij met nog meer andere Diessenaren en mannen uit de Haghorst gezellig enkele glazen bier aan het drinken in de herberg van het Hooghuis, gelegen aan de Koppestraat richting Lage Haghorst. Herbergier was Jan Gerits met zijn vrouw de touwtjes in handen had. Het was er erg levendig want de zaak werd opgevrolijkt met muziek van de vedel (viool), die bespeeld werd door Diessenaar Marten Hendrik Jan Sebrechts (Sibben). Hij was getrouwd met Maria, dochter van Jan Mallens. Toen de beide broers via het zandpad de Koppestraat naar huis wilden gaan vroeg de schoolmeester aan de violist hoeveel hij verdiend had! Die antwoordde echter woest: *Ghij sijt maer een flintert!* Hij was blijkbaar totaal niet van zijn geld gediend. Ook de schoolmeester werd behoorlijk nijdig omdat hij zich als een bedelaar behandeld voelde. Gelukkig wist Adriaentje, de waardin op het Hooghuis, de zaak te sussen en men droop af naar de Lage Haghorst.

Onderweg naar huis passeerde men de woning van buurman Marten de violist, die voor het huis op een hek zat (nu boerderij Paulissen). Zij groetten hem een goedenavond hetgeen bij de heetgebakerde violist totaal verkeerd uitpakte. Hij pakte *een clauwstock* en sloeg de

schoolmeester keihard op zijn hoofd. Bloedend viel buurman Hendrik op de grond en werd naar huis gedragen. Na achttien dagen overleed de schoolmeester als gevolg van de klap met het stuk hout: zijn schedel was gebarsten. Toen de dader dat hoorde maakte hij zich uit de voeten en dook onder in Ravels. Pas drie jaar later wist de hoogschout Marten Sibben te arresteren op beschuldiging van doodslag. Hij wilde er echter nog onderuit te komen door te zeggen dat de dood pas veel later ingetreden was mede als gevolg van de opkomende koorts en dat hij hem daags daarna op het erf had zien lopen.

Daar hij niet wilde bekennen moest hij in Hilvarenbeek op de pijnbank: *scherper examen!* Zonder een bekentenis kon de verdachte immers niet ter dood worden veroordeeld. Onder *tortuur* gaf hij toe de fatale slag te hebben toegebracht en na herhaling van de bekentenis 'onder de blauwe hemel vrij en liber' was het doodvonnis van een dorpsmuzikant getekend. Verklaringen van goed gedrag van enkele notabelen uit Diessen en Haghorst konden daar geen verandering meer in brengen.

Veertig jaar later was het weer raak in het Hooghuis. Nu was de zoon van Aert Schoofs getuige van een steekpartij met bijna onmiddellijke dodelijke afloop. De zuster van de herbergier, de 32 jarige Lysbeth Jan Gerits Verheyden, ging trouwen met de even oude Benaar Jan Jan van de Kieboom. In de herberg van het Hooghuis werd bier geschonken aan een aantal vrijgezellen. Men noemde dat toen 'quansel bier' of 'den rijer'. Een groep kerels uit Diessen kreeg ruzie met de Bekenaren, er viel een schot en de Diessenaren werden hardhandig buiten gewerkt. Tijdens die vechtpartij raakte Huybert Janse van Spreuwel zwaar gewond door een messteek. Wel wist hij het ouderlijk huis van zijn kameraad, Huybert Hendrick Maes, nog te bereiken. De volgende dag, zondagmiddag 2 september 1696, was hij gestorven. Volgens de Beekse chirurgijn Adriaen Hanegraaff een fatale wond: *een steeck soot scheynt ,et een mes omtrent twee vingers breed onder den navel van den buyck gaende op drie plaetsen door den cronckel derm.* De wond liep door tot in de maag en *de vuylicheyt liep ten neuse en monde uyt.* In het proces werd jongeman Schoofs uit de Haghorst wel genoemd maar in tegenstelling tot zes anderen, niet als getuige opgeroepen.

Moord in het Diessens Broek

In maart 1793 was er paniek in boerderij Cools aan de Diesense Heuvel. De inmiddels 70 jarige Wilbort Cools miste op de avond van 12 maart 1793 zijn knecht Cornelis Jan Broekmans. Omdat hij maar niet kwam opdagen ging het hele gezin zoeken in het Diessens Broek. Bij hun perceel *Weygeschotten* lag een houtbosje waar hij de hele dag had gewerkt: musterd binden, uitdragen en op de kar laden. De volgende dag werd de 24 jarige knecht vlak bij 't boske gevonden: *dood ter aarde swaar geblesseert aan 't hoofd.* De Beekse ckirurgijn Sebastiaan Rijken had het dode lichaam ten huize van de wed. Jan Broekmans gevisiteerd: *een contusie in het achterhoofd en verbrijzeld, door een swaar instrument toegebracht.* Het gerucht ging dat twee aankomende dienstbodes, de 15 jarige Hendrik van Laarhoven en de 11 jarige Petronella van der Meijs, van het geval wisten! Beiden werden stevig ondervraagd.

De laatste wist weinig naar voren te brengen. Een tweede knecht Hendrikus van der Meijs vertelde dat hij had helpen met musterd laden en niets van het ongeluk gezien had. Vader Cools met zijn 26 jarige zoon Jacobus werden ook aan de tand gevoeld. Jacobus vertelde dat hij tijdens een inspectie 's middags *geen ruzie of hevig verschil tusen de twee knechten* had gehoord. Nadat de kleine knecht met twee karren naar huis was, was Jacobus nog een kwartiertje gebleven. Na de laatste kar musterd had het knechtje gedacht dat zoon Cools knecht Broekmans misschien had weggestuurd! Half maart was Van der Meijs bij Cools uit de dienst vertrokken. Maar Cools antwoordde voor de schepenen dat zijn tijd slechts een half jaar bestreek en dat zijn tijd om was. Verder werden nog Peter de Brouwer uit de Hoge Haghorst, hij *was vlagge of strooisel aan het krabbe*, en twee mannen uit Moergestel

ondervraagd. Lauran de Cort en Peter Verstede waren daar *pootsel aan het uitdoen*. De moord is nooit opgelost.

Ruim een jaar later was Wilbort Cools wederom getuige. Maar nu van een heus compleet invasie-leger. Hij moet zijn ogen niet hebben kunnen geloven. Op 27 augustus 1794 was hij richting Weelde aan het jagen toen hij een gigantisch Frans leger onder aanvoering van generaal Pichegru over de stoffige wegen richting Poppel zag marcheren. IJlins reed hij naar Diessen om de schepenen in te lichten. Paniek was eigenlijk nauwelijks nodig geweest. Rustig stak het logge leger de Rovertse brug over en bereikte via Hilvarenbeek ons land. Zij zouden er ruim 19 jaar blijven...tot 1813. Ook zouden zij sporen uit die eerste dagen achterlaten. Op 13 september sloeg het leger van 30.000 man zijn kampement op tussen Diessen de Biest en de Haghorst. Bij de aanleg van het kanaal werden resten aangetroffen van dat kortstondige verblijf: vaatwerk, munten, wagenwielen en honderden hoefijzers.

Verdrinkingsgevallen binnen enkele jaren

Op 13 april 1779 was er hevige droefenis in huize Blankers. Op die dag verloor Anthony Blankers maar liefst twee kleine kinderen. Dochter Antonetta van 4 jaar oud en haar tweejarig broertje Christiaan waren al spelende in de sloot voor het huis verdronken. De Beekse chirurgijn Sebastiaan Rijken kon tijdens de visitatie niets anders concluderen dat zij door verdrinking om het leven waren gekomen. Ruim twee jaar later was het weer raak. Nu was het Sebastiaan Rijken die gealarmeerd werd om een drenkeling te visiteren. In de brandkuil voor het huis van Goyaart Verkuylen (nu boerderij Paulissen) was hun kind op 16 mei 1781 verdronken. Haar moeder was Peternel van der Meijs.

Hun zoon Hendrik zou enkele jaren later de boerderij overnemen. In het najaar van 1801 kwam hij slecht in het nieuws! Samen met Adriaen de Laat, die speelman was, was hij aan de wandel en liep in Hilvarenbeek langs de akkers. Op de 'Melkakker' waren boer Jacobus van de Sande met haar dienstmeid Johanna van Herk en een knecht spurrie aan het maaien. Er scheen geen vuiltje aan de lucht, tot De Laat in het voorbijgaan een botte opmerking maakte over boer Van de Sande: *Dat is een mensch als Fabry!* Die antwoordde al maaiend erg snedig en vlijmscherp: *Die is van agteren als op zijn rug! Ik heb geen affaire met U!* Er ontstond opeens een worsteling en ze vielen samen op de grond. Van de Sande kon vluchten en zijn knecht weerde de speelman door hem met de schop een klap op zijn hoofd te geven, waardoor hij meteen een toontje lager zong.

En Jacobus, *sijnde van competente ouderdom*, was hiermee even de dans ontsprongen. Doch even verderop op het ongelijke land struikelde hij. Verkuylen uit de Lage Haghorst achtervolgde hem met een mes in de hand en viel pardoos naast zijn tegenstander lijf an lijf in de verse voor. De knecht kwam wederom te hulp en wist de aanvaller definitief van zich af te schudden. Bovendien wist hij alles in oprechte woorden voor de Beekse schepenbank uit de doeken te doen. De straf van Verkuylen en De Laat is niet bekend

Zwanger worden in het Diessens Broek

De boerderij waarin vroeger Jantje de Wijes en nu De Wit woont, was in 1713 in eigendom van Jan Willem Jans. Zijn huisvrouw was Marie Aelberts Peters. Haar zuster Cathalijn woonde en werkte daar reeds enige jaren als dienstmaagd. Op een zekere namiddag in november van dat jaar kwam Anthony Aelbert Wustenburg, neef van de boer, op bezoek en kwam zogenaamd een pijp tabak opsteken! Tegelijkertijd vroeg hij de dienstmeid of zij had rondgebazuind dat ze bij hem *groot ofte swanger ging*. Zij had het nog tegen niemand gezegd, maar dat zou wel gaan gebeuren en zij wist verdraaid goed dat 'hij met haar te doen had gehad'. Op de klemmende vraag van Anthony of zij niet met iemand anders 'te doen had gehad' antwoordde zij resoluut: "Neen". Niemand anders dan hij zou de vader zijn.

Wustenburgh, die geboren was in boerderij Robben juist over het kanaal links, antwoordde dat ze ‘malkanderen van de straat in schande’ moesten helpen. Als ze goed genoeg geweest was, zou hij wel haar getrouwd hebben. Maar dat zou nooit gebeuren: *Den Bosch zal nog eerder Spaansch worden dan dat ik met haar trouw!*

Boer Jan Willem Jans en Anthony gingen even apart de stal in: *Jan, neef, wat zal dat zijn dat zij mij wil vaderen? Ik heb maar eens met haar te doen gehad. Het was beter dat ik haar wat gaf en dat men haar weg dede naar Breda bij haar zuster. Dan bleef zij en ik in onze eer.* Bovendien reden er zo veel door de heide die men niet kende. En de vrouw kon gemakkelijk iemand tot vader noemen. Toen kwam de boerin zich in het gesprek mengen en riep overtuigend dat ze er niets van wilde weten en dat de twee moesten trouwen.

Enige tijd later hing er nog een brief vol met dreigementen aan de deur van de boerderij. Maar hoe dan ook, op 20 februari werd aan de oude zandweg naar Moergestel een dochter geboren en *in barensoot* verklaarde Cathalijn dat Wustenburgh de vader was en niemand anders. Bij hem ging men vragen hoe het kind genoemd moest worden. Anthony was echter niet thuis en broer Joost en zuster Adriaentje hadden ten antwoord gegeven: “Noem het kind Jenneke en houd het twee keer 24 uur dan zullen wij er over komen praten”. Later was Joost met twee anderen nog wel drie keer bij haar aangeklopt voor overleg. Maar zij antwoordde kordaat: “Waarom komt de vader zelf niet”. Waarop Joost wanhopig uitriep: “De vader zal zelf hier nooit komen”.

Honderd gulden boete bij weigering huwelijk

Aan een schadevergoeding zal Anthony niet zijn ontkomen. Die vergoeding voor defloratie of ontmaagding werd ook wel ‘eerbetering’ genoemd. De ongehuwde moeder zou immers haar eer hebben verloren. Niet dat de Haghhorstenaren haar minder achten, want een erg grote schande was een bastaard niet. Eerverlies was een juridische term, die verwees naar de waardevermindering op de huwelijksmarkt.

Willem Jan Adriaens uit de Haghhorst kreeg een proces aan zijn broek toen hij op 11 juni 1731 ‘zijn kind’ gepresenteerd kreeg. Daar hij niet thuis was werd het achtergelaten bij Maria zijn zuster. Op 7 mei 1732 moest hij 100 gulden afrekenen daar hij Maria Jan Willems van Delft (woonde toen ook op de Haghhorst als dienstmeid) bezwangerd had. In juni 1731 had zij *een welgeschape kindt* ter wereld gebracht. Volgens het 86^e artikel van het echtreglement d.d. 18 maart 1656 zijn op straffe van een geldbedrag verplicht te trouwen *die eene eerbaere jonge dogter minder of meerder jarig sijnde met schoone woorden van trouw beloften of andersints iets weijs maeckt deselve verleijt en door den bijslaep in haere eere krenckt ende defloreert.*

Regelmatig getuigenis afleggen

Vijf jaar later was het weer raak op dezelfde boerderij op de Haghhorst. Begin 1752 verklaarde Johanna, dochter van Jan Moonen, dat zij gedurende een half jaar als dienstmaagd gewoond en gewerkt had bij Jan de Brouwer, die daar nu huurder was. De hoeve was nog steeds in eigendom van bovengenoemde Jan Willem Jans. Johanna wist voor de schepenen te vertellen dat Jan de Brouwer *door schone woorden als andersints heeft weten te bepraten, tot soo verre dat hij met haar vleeselijck heeft geconverseert, soodanigh dat sy daar van beswangert is geworden.* Op vrijdag 14 april 1752 was Johanna in het huis van Derothea van Heesch, weduwe van Jan Jan Frerix, opgenomen. De vroedvrouw Helena Jacobs van de Graeff wiens hulp door de familie ingeroepen was, had gehoord dat Johanna de naam van Jan de Brouwer had uitgeroepen.

Weer vijf jaar later mocht Jan wederom op het matje komen. Nu mocht hij een verklaring afleggen omtrent de weg van Diessen naar de Haghhorst en verder naar Moergestel, omdat hij vlakbij die weg woonde. Hij en een aantal andere bewoners van de huidige Voerdijk en Driehuizen verklaarden voor de schepenen, dat die weg vroeger *Geukens Straat* heette. Zij

voegden eraan toe dat het altijd *een gemeenen wegh is geweest soo met vaartuigen, stouwen van vee als andersints*. Bij de voormalige boerdrij van Vromans hoorde in 1790 het perceel de *Geukens, 3½ loopse gelegen aan de scheiding van Moergestel*. De boeren die getuigden waren:

-Jan Adriaan Hessels (31)	-Cornelios Schoofs (63)
-Adriaan Witlox (32)	-Dirk van Corven (43; Driehuizen)
-Johannes van Rooij (48; Driehuizen)	-Willem van Rooij (50; Driehuizen)
-Hendrik Mallens (40)	-Mathijs van Rooij (46)
-Jan Hendrik Lambrechts (69)	-Jan de Brouwer (30)

Hendrina Jan Pluym die bij den Opslag (later Derks) geboren was, mocht daarentegen geen getuigenis afleggen. Deze 23 jarige dienstmeid was bij wed. Willem de Rooij in Goirle in de kost sinds mei 1800. Zoon Gerardus was *ziek en zinneloos geworden* en riep 's nachts geregeld keihard om hulp. Dan moest zij hem samen met zijn broer weten te kalmeren. De moeder had Hendrina op het hard gedrukt om de voorvallen te verzwijgen, anders zouden ze hem voor gek verklaren!

In 1684 hadden de regeerders van Diessen turf verkocht aan Jan Bartholomeus van Netersel. Het turfveld was gelegen omtrent het *Immelre*. Blijkbaar was er iets niet helemaal volgens de regels gegaan met de afmetingen, want Paulus Lucas Schoofs en Jan Jan Roesen moesten komen getuigen. Zij waren op de hoogte omdat zij vlakbij woonden: *hij heeft niet dieper of dicker doen uitsteken dan ¾ voet synde ordinair eene gemeynen torff dik*.

Stokslagen met carnaval 1799

De neef van Jan de Brouwer, die Hendrik heette en een zoon van zijn broer Peter was, had eigenlijk in Beek voor de schepenen getuigenis af moeten leggen. Maar hij was zo zwaar gewond dat dat niet mogelijk was en hij lag thuis gewond in bed. Daarom had de Beekse Johan Tasset de 26 jarige De Brouwer in het ouderlijk huis maar opgezocht en ondervraagd. Op een zondag in februari in 1799 was hij met twee andere mannen uit Haghorst in het woonhuis van Jacobus van Trier. Hij was slachter en tapper. Daar hadden ze geruime tijd zitten drinken. Samen met Gerrit Lambert van der Meijs en Wilbort Gerit Zebrechts gingen ze buiten een luchtje scheppen. Plotseling kreeg hij een geweldige klap op zijn hoofd. Hij dacht dat het *een staeck* geweest was. Maar of hij eerder binnen met iemand ruzie had gehad wist hij niet meer, omdat hij volgens zijn verklaring te dronken was! De 21 jarige boerenknecht Andries van Reusel (hij was geboren in de voormalige boerderij van Jan Huybert Moonen, die al lang verdwenen is en schuin tegenover Frans van de Laar stond) verklaarde gezien te hebben dat Gerrit van der Meijs geslagen had, waarop Hendrik de Brouwer gevallen was. Tapper Van Trier had niet gezien dat er vooraf binnen ruzie geweest was.

Stokslagen kreeg ook herbergier Adriaan Hessels die in de bocht op de grens met Moergestel woonde. Het leek wel een afrekening van een burenruzie! De 53 jarige Adriaan stond met de 50 jarige Adriaan de Louw op een late zondagavond in juni 1740 dicht bij elkaar wat te praten. De exacte plaats was het weiland de *Hooying* dicht bij de *Biewey* juist onder Moergestel gelegen. Eigenlijk stonden ze aan de slootkant tussen beide percelen. Plotseling kwamen uit een bosje de twee broers Jan en Willem Jan Willem Jan aangestormd en schreeuwden: *Schurken wat doet gij hier!* Een raar gebaar voor naaste burens; Jan en Willem woonden immers aan de oude Hagorstse Dijk (later boerderij De Wit). Beiden hadden een klippel dreigend hoog in de lucht gestoken. Toen Adriaan de Louw (hij woonde op de huurboerderij in de bocht; later Vromans) omkeek zag hij dat zijn maat op de grond lag *en zeer bloeide aen zijn hoofd*. Het slachtoffer kermde nog uit: *Oh, Adriaan ze slaan mij daar zo!* Hij kon niet opstaan en bleef maar liggen tot hij langdurig *in swijmeling lag*.

Uiteindelijk lukte het hem overeind te komen en kon hij op zijn 'schup' leunen. Toen strompelden ze samen naar de herberg van het slachtoffer. Voor de schepenen van

Hilvarenbeek deden zij hun verhaal van de aanslag en tekenden elk met een 'kruis' omdat de beide mannen niet konden schrijven!

Geduld met overleg kwam ook voor

Zo ver liet Peter Joost de Cort het niet komen. Maar hij was wel zo boos dat hij er met de kar van wed. Heinsius vandoor ging. Cornelius Heinsius, Drossaard van de Heerlijkheid Hilvarenbeek, had op de Haghorst een boerderij in bezit. Het was de boerderij die juist voor Paulissen stond. Op 10 februari 1790 kwam Peter de Cort bij mevrouw Heinsius, zij was inmiddels weduwe geworden, op bezoek met de vraag of hij haar kar mocht lenen. Hij moest nl. een begijntje naar Oisterwijk brengen. Het was de periode dat de 'Brabanders naar hier en elders' gingen vluchten; er was een constante dreiging van een Franse invasie!

Tegelijk vroeg De Cort aan mevrouw Susanna Maria van Bosveld, zij was inmiddels weduwe geworden, of zij haar boerderij op de Haghorst wilde verkopen. Het antwoord was kort en bondig: "Nee, want een boer is er nog als huurder". Later zou ze het er eventueel wel over willen hebben. Peter werd woest en vertrok witheet spoorlags met de kar.

Eigenaren van boerderijen bleken wel vaker 'menselijk' te handelen. Peter van Ostade had op 19 september 1773 de hoeve van de twee kinderen van Peter Deenen publiek voor 6 jaar gehuurd. Maria Deenen wilde nu, als eigenaresse van de halve boerderij, de huur opzeggen. Zij verkocht haar deel aan Adriaan de Cort op 25 september 1776. De huurder vroeg De Cort beleefd of hij de drie resterende jaren mocht uitzitten, omdat hij nog niets had. Gelukkig voor hem stemde Adriaan de Cort in met zijn voorstel. Het betrof de boerderij die Deenen in 1750 nieuw had laten bouwen ten zuiden van boerderij De Bresser.